

УДК 340.12

DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.06.161>

ФУНДАМЕНТАЛЬНІ ПРИНЦИПИ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА ЯК ОРГАНІЧНІ ЗАКОНИ ГЛОБАЛЬНОГО СУСПІЛЬСТВА

Сірант М.,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри міжнародного та кримінального права
Навчально-наукового інституту права,
психології та інноваційної освіти,
Національний університет «Львівська політехніка»
ORCID: 0000-0002-9393-2397
e-mail: Myroslava55m@gmail.com

Сірант М. Фундаментальні принципи міжнародного права як органічні закони глобального суспільства.

У сучасному глобалізаційному світі міжнародне право відіграє ключову роль у встановленні правової основи для взаємовідносин між державами та міжнародними організаціями. Фундаментальні принципи міжнародного права – це своєрідні органічні закони, що визначають правила поведінки суб'єктів міжнародних відносин, забезпечують стабільність та передбачуваність у міжнародній системі. Дані принципи є основою для регулювання таких важливих питань, як забезпечення миру, безпеки, повага до прав людини та суверенітету держав.

Фундаментальні принципи міжнародного права – це основні правила, що мають обов'язковий характер для всіх суб'єктів міжнародних відносин і визначають загальні напрями їхньої діяльності. Зокрема, вони включають такі принципи як рівність держав, невтручання у внутрішні справи, суверенна рівність, мирне вирішення спорів, заборона застосування сили, повага до прав людини тощо. Ці принципи формують основу міжнародних відносин і є ключовими для запобігання конфліктам та забезпечення справедливості.

Фундаментальні принципи міжнародного права мають глибоке історичне коріння. Їхнє формування почалося з перших міждержавних договорів, але сучасне розуміння виникло після Другої світової війни, коли міжнародна спільнота визнала необхідність створення чітких правових рамок для підтримки миру. Статут ООН, ухвалений у 1945 році, закріпив більшість основних принципів міжнародного права, які стали основою для подальшого розвитку міжнародної системи.

Ці принципи міжнародного права мають імперативний характер, що означає їх обов'язковість для всіх суб'єктів міжнародних відносин. Таке положення зумовлене їх належністю до

норм *jus cogens*, які не можуть бути змінені за взаємною згодою держав. Принципи, які як заборона агресії або геноциду, мають абсолютний характер і є незмінними незалежно від обставин.

Органічні закони – це закони, які встановлюють основоположні норми, що мають вирішальний вплив на функціонування суспільства. У контексті міжнародного права фундаментальні принципи виконують роль таких органічних законів, оскільки вони визначають загальні правила для підтримки міжнародного порядку. Без дотримання цих принципів неможливо забезпечити стабільність і передбачуваність у взаємовідносинах між державами.

Звичайно, фундаментальні принципи міжнародного права відіграють вирішальну роль у забезпеченні миру та безпеки у світі. Принцип невтручання у внутрішні справи гарантує суверенітет держав, запобігаючи зовнішньому впливу на їхню політику. Принцип мирного врегулювання спорів сприяє вирішенню конфліктів через переговори або інші мирні засоби, запобігаючи ескалації насильства. Ці принципи створюють правові механізми для підтримки стабільності міжнародному рівні.

Ключові слова: органічні закони, суспільство, міжнародне право, суверенітет, законодавство.

Sirant M. Fundamental principles of international law as organic laws of global society.

In today's globalized world, international law plays a key role in establishing legal foundations for relations between states and international organizations. The fundamental principles of international law are their own organic laws that enforce the rules of behavior of subjects of international relations, ensure stability and predictability in the international system. These principles are the basis for regulating such

important issues as ensuring peace, security, respect for human rights and state sovereignty.

The fundamental principles of international law are the basic rules that are mandatory for all subjects of international relations and are included in the general directions of their activities. In addition, they include principles such as state equality, non-interference in internal affairs, sovereign equality, peaceful settlement of disputes, prohibition of the use of force, respect for human rights, etc. These principles form the basis of international relations and are key to preventing conflicts and ensuring justice. The fundamental principles of international law have deep historical roots.

The formation began with the first interstate treaties, but the modern understanding arose after the Second World War, when the international community recognized the need to create a clear legal framework to support peace. The UN Charter, adopted in 1945, established the basic principles of international law, which became the basis for the further development of the international system. These principles of international law have an imperative character, which means that they are binding for all subjects of international relations.

This provision is due to their belonging to *jus cogens* norms, which cannot be changed by mutual consent of the state. The principles that prohibit aggression or genocide are absolute and immutable, independent of nature.

Organic laws are laws that establish fundamental norms that have a decisive impact on the functioning of society. In the context of international law, fundamental principles provide the role of such organic laws, after which they adopt general rules for the maintenance of international order. Without preserving these principles, it is impossible to ensure stability and predictability in relations between states.

Of course, the fundamental principles of international law decide the role in ensuring peace and security in the world. The principle of non-interference in internal affairs guarantees the sovereignty of the state, preventing external influence on their politics. The principle of peaceful settlement of disputes is to complicate the resolution of conflicts through negotiations or other peaceful means, preventing the escalation of violence. These principles create legal mechanisms for sustainability at the international level.

Key words: organic laws, society, international law, sovereignty, legislation.

Постановка проблеми. Проблема полягає в тому, що у все більш інтегрованому та взаємозалежному світі міжнародне право стикається з рядом проблем, які підривають його ефективність та універсальність. Незважаючи на

наявність основоположних принципів, які мають забезпечити стабільність і справедливість у міжнародних відносинах, їх реалізація часто стикається з перешкодами. Постановка проблеми основоположних принципів міжнародного права як органічних закономірностей глобального суспільства відкриває широкі перспективи для наукових досліджень. Глибоке розуміння цієї проблеми є необхідною умовою для розробки ефективних механізмів забезпечення миру, стабільності та справедливості в міжнародних відносинах. Наукова новизна роботи полягає в тому, що фундаментальні принципи міжнародного права розглядаються не тільки як юридичні норми, але і як органічні закони, що формують основу глобального правопорядку.

Стан опрацювання. Дата тема є надзвичайно актуальною та активно досліджується у сучасній юридичній науці. Вона викликає великий інтерес як серед теоретиків міжнародного права, так і серед практиків міжнародних відносин.

Метою дослідження є аналіз фундаментальних принципів міжнародного права як органічних законів глобального суспільства, що визначають основи взаємодії держав і міжнародних організацій, а також їх роль у підтримці глобальної стабільності.

Виклад основного матеріалу. Зрозуміло, що фундаментальні принципи міжнародного права тісно взаємодіють з іншими галузями, такими як міжнародне гуманітарне право, права людини, міжнародне економічне право. Наприклад, принцип поваги до прав людини є невід'ємною частиною міжнародного гуманітарного права, що регулює питання захисту цивільного населення під час збройних конфліктів. Міжнародне економічне право на принципі рівності держав та заборони дискримінації, що сприяє справедливому розподілу ресурсів і благ у світовій економіці [1, с. 215].

Глобалізація створила нові виклики для міжнародного права. Наприклад, транснаціональні, екологічні кризи та кіберзлочинність потребують нових правових механізмів для їх врегулювання. Існуючі принципи міжнародного права повинні бути адаптовані до цих нових умов, щоб зберегти свою ефективність у вирішенні нових викликів.

Незважаючи на універсальний характер фундаментальних принципів міжнародного права, їх практичне застосування зустрічає численні перешкоди. Політичні інтереси окремих держав, конфлікти між національними зобов'язаннями часто призводять до порушень цих принципів. Наприклад, застосування сили без дозволу Ради Безпеки ООН порушує міжнародне право, але іноді такі дії виправдовуються політичною доцільністю. Чого не можна сказати про росію.

Для підвищення ефективності фундаментальних принципів міжнародного права необ-

хідно реформувати існуючі механізми їхньої імплементації. Це включає створення більш дієвих санкцій за порушення цих принципів та зміцнення міжнародних судових інституцій, таких як Міжнародний кримінальний суд. Такі реформи сприятимуть підвищенню відповідальності суб'єктів міжнародних відносин та захисту глобальних інтересів.

Принципи суверенітету держав є одним із фундаментальних у міжнародному праві. Він передбачає, що кожна держава має повну владу над своєю територією, і жодна інша держава чи міжнародна організація не може втрутитись у її внутрішні справи без згоди. Однак цей принцип не є абсолютним: сучасна міжнародна практика вимагає врахування прав людини навіть у межах суверенної юрисдикції.

З кінця XX століття спостерігається тенденція до «гуманізації» міжнародного права, що виявляється у зміцненні ролі прав людини як обмежувача суверенітету. Наприклад, міжнародні трибунали та механізми ООН можуть втручатися у внутрішні справи держави, якщо відбуваються грубі порушення прав людини, такі як геноцид, етнічні чистки або масові вбивства. Таким чином, фундаментальні принципи міжнародного права почали взаємодіяти з правами людини, що трансформує підхід до суверенітету.

Принцип невтручання, що забороняє втручання у внутрішні справи суверенної держави, тісно пов'язаний із захистом міжнародної стабільності. Проте, у відповідь на серйозні порушення прав людини з'явилась доктрина «відповідальності за захист» (R2P), яка де-факто дозволяє порушувати принцип невтручання в разі необхідності запобігання масовим злочинам проти цивільного населення.

Ця доктрина була ухвалена на Світовому саміті ООН 2005 року і передбачає три основні складові: відповідальність держави, захищаючи своє населення від геноциду, воєнних злочинів, етнічних чисток і злочинів проти людства; відповідальність міжнародного співтовариства допомагати державам у виконанні цього обов'язку; і нарешті якщо держава не в змозі або не бажає захистити своїх громадян, міжнародна спільнота може втрутитись, навіть із застосуванням сили.

Розвиток технологій і поява нових просторів для взаємодії таких як кіберпростір, створюють нові виклики для міжнародного права. Сучасні конфлікти вже не обмежуються фізичними кордонами, оскільки атаки можуть бути здійснені через кіберпростір, що став новим полем для конфліктів між державами.

Фундаментальні принципи міжнародного права, такі як заборона агресії, суверенітет та невтручання, повинні бути адаптовані до кіберсередовища. Зокрема, необхідно розробити нові механізми регулювання міжнародних відно-

син у кіберпросторі, щоб запобігти кібератакам і забезпечити захист прав держав та їхнього населення у віртуальному світі.

Одним із найгостріших викликів для сучасного міжнародного права є екологічні загрози. Зміна клімату, забруднення навколишнього середовища та втрата біорізноманіття, вимагають міжнародної координації та нових правових норм для захисту довкілля. В даному контексті функціональні принципи міжнародного права також повинні бути переглянуті екологічними нормами, щоб забезпечити стале глобальне суспільство.

Принцип суверенітету держав у цьому випадку потребує перегляду в умовах необхідності міжнародної співпраці у сфері екології, оскільки екологічні загрози не знають кордонів і вимагають колективних зусиль. Наприклад, Паризька угода 2015 року стала ключовим етапом у створенні нових глобальних правових норм для боротьби із зміною клімату, які мають стати частиною сучасного міжнародного права.

Ще однією глобальною проблемою є міграційні процеси, що стали наслідком, як економічної нерівності так і збройних конфліктів та екологічних катастроф. Масові міграції створюють значне навантаження на держави та міжнародні організації, що вимагає нових підходів до міжнародного права у сфері прав біженців та трудової міграції.

Принцип суверенітету та невтручання повинні бути доповнені новими механізмами, які дозволяють державам забезпечувати дотримання прав мігрантів та при цьому підтримують стабільність у власних кордонах. У цьому контексті особливу роль відіграє діяльність міжнародних організацій, таких як ООН та Міжнародна організація з міграції, які розробляють міжнародні стандарти для регулювання міграційних потоків та захисту прав людей.

Організація Об'єднаних Націй відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання функціональних принципів міжнародного права. Її діяльність спрямована на підтримку миру та безпеки, захист прав людини, сприяння розвитку та вирішення глобальних проблем. Статут ООН містить основні принципи, такі як заборона застосування сили та мирне вирішення спорів, які є основою для функціонування міжнародної системи [2].

Організація Об'єднаних Націй (далі – ООН), установлюючи у своєму Статуті цілі підтримки міжнародного миру і безпеки, загальної поваги прав і свобод людини, мирного вирішення міжнародних суперечок, добробуту народів, чітко усвідомлює значимість міжнародного права як першооснови для підтримки міжнародної законності і правопорядку. Зокрема, ООН заявляє про рішучість зміцнювати повагу до принципів

верховенства права, причому як у міжнародних, так і у внутрішніх справах, і забезпечувати виконання державами-членами рішень Міжнародного суду, виконання Статуту ООН у будь-яких справах, сторонами яких вони є. Включення Міжнародного кримінального суду у сферу міжнародної кримінальної юстиції створює умови для забезпечення дії принципу невідворотності покарання по всьому спектру злочинних діянь, що зачіпають інтереси світової спільноти у цілому [6]. Сюди, безсумнівно, відносяться й акти міжнародного тероризму, про ліквідацію якого з усією рішучістю заявлено в Декларації ООН від 9 грудня 1994 р. «Про заходи ліквідації міжнародного тероризму» [5].

Рада Безпеки ООН має особливі повноваження щодо підтримки миру. Вона може застосовувати санкції та дозволяти застосування й сили у випадках порушення міжнародного права. Проте, її діяльність часто ускладнюється політичними суперечностями між постійними членами Ради Безпеки, що іноді призводить до порушень цих принципів на практиці.

Міжнародний кримінальний суд (МКС) був створений для притягнення до відповідальності осіб, які вчинили найтяжчі міжнародні злочини, такі як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людства. Його діяльність спрямована на забезпечення дотримання фундаментальних принципів міжнародного права через механізм кримінальної відповідальності.

Міжнародний кримінальний суд як незалежний постійний орган міжнародної юстиції пов'язаний, як ми бачимо, із системою ООН. Володіючи юрисдикцією щодо найсерйозніших злочинів (йдеться про міжнародні злочини), які викликають занепокоєність усього міжнародного співтовариства, Міжнародний кримінальний суд у повній відповідності з положеннями преамбули свого статуту робить свій власний внесок у справу підтримки загального миру, безпеки і благополуччя [6].

МКС є важливим інструментом для реалізації принципу відповідальності у міжнародному праві. Його функціонування дозволяє притягти до відповідальності навіть тих осіб, які користуються підтримкою національних урядів і уникали покарання на національному рівні. Однак його юрисдикція все ще обмежена, оскільки деякі ключові держави, такі як США, Китай та Росія не визнають його повноваження.

Європейський Союз (ЄС) є прикладом регіональної організації, яка активно розвиває принципи міжнародного права у межах власної системи. Верховенство права, демократія та права людини є основними принципами, на яких будується ЄС. Вони регулюють внутрішні відносини між державами – членами та їхні відносини із зовнішнім світом [3, с.158].

Суд Європейського Союзу відіграє ключову роль у забезпеченні дотримання цих принципів через свою юрисдикцію в питаннях порушення правових норм ЄС. Він також має право переглядати національне законодавство держав-членів.

Африканський Союз (АС) є важливою регіональною організацією, яка підтримує регіональну безпеку та стабільність у країнах Африки. В його основі лежать такі принципи міжнародного права, як ненапад, суверенітет держав та мирне вирішення конфліктів. Однак у регіоні виникає безліч конфліктів, пов'язаних із внутрішніми політичними проблемами, тероризмом і економічною нерівністю, Африканський Союз розробляє механізми для реагування на ці виклики шляхом укладання мирних угод та миротворчих операцій.

Одним із прикладів є створення Африканського суду з прав людини і народів, що демонструє тенденцію до посилення ролі фундаментальних прав у внутрішніх і регіональних конфліктах. Цей суд прагне до вирішення спорів і захисту прав людини, що демонструє важливість фундаментальних принципів міжнародного права, навіть на регіональному рівні.

Регіон Азії та Тихого океану також зіштовхується з викликами у підтримці міжнародного правопорядку. Тут принцип суверенітету часто протиставляється прагненню до регіональності інтеграції та колективної безпеки. Особливо це стосується питань морських кордонів, де країни регіону ведуть суперечки за контроль над природними ресурсами та морськими шляхами.

Асоціація держав Південно-Східної Азії (АСЕАН) виступає однією з ключових регіональних організацій, яка працює над підтримкою міжнародних принципів миру та стабільності. Проте проблема територіальних суперечок у Південно-Китайському морі залишається актуальною і показує, що міжнародні принципи потребують подальшого розвитку для вирішення нових глобальних викликів.

Міжнародне право залишається основою регулювання глобальних відносин, але його фундаментальні принципи повинні постійно еволюціонувати, щоб відповідати сучасним реаліям. Нові виклики, такі як кіберзлочини, тероризм, екологічні загрози та міграційні процеси, вимагають від міжнародного права не лише адаптації, але й розробки нових принципів та механізмів для ефективного управління глобальним суспільством [4].

Одним із перспективних напрямів є зміцнення системи міжнародних судів, які забезпечуватимуть дотримання міжнародного права та вирішення спорів на глобальному рівні. Також важливим залишається розвиток регіональних організацій, які можуть виступати посередниками у вирішенні конфліктів і просуванні міжнародних правових норм.

Міжнародне право в режимі приписів належної поведінки створює умови для забезпечення юридичної безпеки всіх держав – членів світової спільноти. Йдеться про ситуацію, за якої сукупність прав і законних інтересів кожної держави забезпечується повною мірою і будь які випадки зловживання правом заздалегідь виключаються. На міжнародному рівні створено юридично впорядкований інститут взаємодії між політичним органом Організації Об'єднаних Націй, що несе головну відповідальність за підтримку міжнародного миру і безпеки, і органом міжнародної кримінальної юстиції, що забезпечує міжнародне правосуддя на універсальній основі, в особі Міжнародного кримінального суду. Наука і договірно-правова практика держав в адекватному режимі сприймали значимість вироблення однакового доктринального розуміння злочину тероризму. Вироблення однакового розуміння сутності діяння, безсумнівно, сприяло б підвищенню ефективності боротьби зі злочиним, у припиненні і ліквідації якого зацікавлене все міжнародне співтовариство. Поряд зі змінами, які зазнало кримінальне право в сучасних умовах боротьби з тероризмом, трансформувалися цивільні та адміністративно-правові заходи протидії. Щоб перемогти тероризм, усі застосовувані засоби повинні відповідати принципу верховенства права [7].

Висновки. Фундаментальні принципи міжнародного права є органічними законами на яких базується функціонування глобального суспільства. Принципи суверенітету, невтручання, мирного врегулювання конфліктів та захисту прав людини формують основу міжнародних відносин, забезпечуючи стабільність та мир у світі. Однак сучасні глобальні виклики вимагають

перегляду та адаптації цих принципів до нових умов таких як кіберпростір, екологічні загрози та міграційні процеси.

Міжнародне право разом із міжнародними та регіональними організаціями, має посилювати свою роль у регулюванні нових сфер міжнародних відносин, зокрема в питаннях глобальної безпеки та розвитку. Тільки через еволюцію фундаментальних принципів можна забезпечити ефективне управління глобальним суспільством у XXI столітті.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Капустін А.Я. Міжнародне право: сучасний стан і перспективи розвитку. Київ: Юридична думка. 2020. 345 с.
2. Мюллерсон Р. Принципи міжнародного права та нові виклики глобалізації. *Журнал міжнародного права*. № 5. 2021, С. 12–25.
3. Блекшоу І. Європейський Союз та міжнародне право: сучасні аспекти регулювання. Брюсель. EuroPublications, 2022. 280 с.
4. Кассезе А. (2008). Людський вимір міжнародного права: вибрані статті Антоніо Кассезе. ОУП Оксфорд.
5. Декларація про заходи ліквідації міжнародного тероризму № 995_502 від 09.12.1994. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_502#Text.
6. Портал Ризик тероризму: повторна загроза впливає на страховку майна/нещасних випадків. URL: http://insurancemarketreport.com/Portals/131/TerrorismThreat_042010.pdf.
7. Громовенко К.В. Міжнародне Право. 2021. С. 94.